

УДК 929.52:94(477.81)
DOI: 10.18523/2617-3417.2023.6.26-35

Тесленко І. А.

«ПРАЦЬОВИТИЙ І НЕВТОМНИЙ» ВАСИЛЬ GERMANOVICH — СПІВАК І СЛУГА ЧОТИРЬОХ ПОКОЛІНЬ КНЯЗІВ З ОСТРОГА

Культурні осередки ранньомодерної України-Русі віддавна приваблюють увагу дослідників, зокрема істориків музики. Один із таких осередків в останній третині XVI — першій половині XVII століття був у волинському Острозі. Місто славилося не тільки своїми величною резиденцією, друкарнею, інтелектуальним гуртком і слов'яно-греко-латинською академією, а й «вокальною школою», продуктом якої був так званий острозький напів. Хто і коли створив школу — достеменно невідомо, та й загалом інформації про музикантів і співаків, які у цей «класичний період» проживали в місті, виявлено надзвичайно мало. Ця стаття покликає заповнити прогалину і ввести в науковий обіг біографічний матеріал, дотичний Василя Германовича († 1626), який був придворним співаком кийського воєводи князя Василя-Костянтина Острозького (1526–1608) і служив кільком поколінням його нащадків. Дотеперішні відомості про цю постать обмежувалися фіксацією його імені («Василь Співак») у документі 1621 р. Завдяки віднайденню інших рукописних джерел, насамперед заповіту майстра, вдалося суттєво розширити дані про нього. У статті порушено питання походження і складу родини Василя Германовича, умов його служби та матеріального забезпечення. Окремий наголос у роботі зроблено на останніх розпорядженнях співака, який волів бути похований у Дерманському Святотроїцькому монастирі і передав усе своє майно дружині та близькому родичу, названому в заповіті його «внуком». Цей унікальний документ опубліковано у додатку до статті.

Ключові слова: співаки, музиканти, двір, клієнтела, князі Острозькі.

*Статтю присвячено світлій пам'яті
Івана Кузьмінського — історика музики,
який загинув 17 травня 2023 р., захищаючи
Батьківщину від російських агресорів*

Досліджуючи історію української ранньомодерної музики, вчені мають справу з джерелами різних типів. Одні ознайомлюють нас із особливостями церковного співу та нотно-музичною грамотою, інші розкривають секрети будови та використання стародавніх інструментів, є й такі, що зберігають дані про окремих майстрів і цілі капели. Для XVI — першої половини XVII ст. чи не найпроблемнішим напрямом студій є вивчення біографій музикантів і співаків. Попри зусилля, яких докладають у цій справі фахівці, резуль-

тати пошуків усе ще залишаються доволі скромними¹. Звісно, на це є поважні причини. Через

¹ Найповніший на сьогодні український словник співаків і музикантів, який хронологічно охоплює XI–XIX ст., підготував професор Юрій Ясіновський, див.: Матеріали до біографічного словника співців і музик давньої і новітньої України, дата звернення 20.07.2023 р. <https://icm.ucu.edu.ua/proekty/biografichnyy-slovnuk/>. Онлайн-довідник не містить бібліографічних покликів, однак він укладений на підставі раніше виданих списків, зокрема й цих: Ю. Ясіновський і Т. Каплун, «Матеріали до біографічного словника співців і музик давньої і новітньої України», *Калюфонія: Науковий збірник з історії церковної мови та гимнографії* 2 (2004): 272–274; Ю. Ясіновський, «Матеріали до біографічного словника співців і музик давньої

розпорошеність документальних свідчень і незадовільний стан збереження джерел не тільки життєві ритми — навіть імена багатьох митців, які мешкали і творили в регіоні, залишаються невідомими. З тих, про кого все ж вдалося дізнатися історикам музики, більшість реалізувала свої таланти у монастирях або в почті впливових сановників, часто у великих урбаністичних центрах, таких як Львів або Київ. Волинський Острог чудово вписується у цей ряд.

В останній третині XVI — на початку XVII ст. місто над Вілією було одним із найбільших культурних осередків України-Русі. Окрім інтелектуального гуртка і друкарні, з-під верстату якої вийшло чимало оригінальних і перекладних творів, у ньому від середини 1570-х формувалося ще й мистецьке середовище, яке приваблювало архітекторів, художників, співаків і музикантів. У місті функціонував цех скрипалів², діяла слов'яно-греко-латинська школа, в якій викладали спів³. Припускають, що «академіки» становили основу хору Богоявленського кафедрального собору, який під кінець 1610-х складався з двох басистів, 6–8 тенористів, кількох старших і молодших альтистів і дискантистів⁴. У цей самий час в острозькому осередку сформувався оригінальний музично-співочий стиль, що став продуктом синтезу місцевої традиції і східної (балканської) та західної (латинської) музичних систем. Твори, які його репрезентують, у рукописних нотних книгах XVII–XVIII ст. позначені терміном «острозький напів». Аналізуючи відповідні композиції, Олександра Цалай-Якименко дійшла висновку, що їх виконання «потребувало виняткової вокальної майстерності» артистів⁵, однак ким

були ці віртуози — засновники і перші учасники острозької «співочої школи», де вони вчилися і як будували своє життя — достеменно невідомо.

Існує гіпотеза, що зі згаданого середовища походили автор урочистого канту «Даруй покой» Афанасій Филипович, засновник Манявського скиту Йов Княгиницький, протопсалт Києво-Печерської лаври Єлисей Ільковський і київський митрополит Йов Борецький. Міг перетинатися з ним і один із найбільших українських інтелектуалів першої половини XVII ст. Мелетій Смотрицький, родина якого тривалий час проживала в Острозі⁶. Втім, повторюємо, всі ці особи не належали, а могли належати до згаданого гуртка. Їхній зв'язок із ним є гіпотетичний.

Професійних співаків, які точно мешкали в місті або його околицях, в історіографії відомо всього два, та й ті фігурують у документах тільки в 1620-х роках. Одного звали Василем, і був він власником дому на острозькому Загородді поруч із замком⁷. Другий, Андрій, жив у містечку Межиріч зовсім поруч із Острогом⁸. Про першого знаємо, що він посідав ще й певну кількість підданих в одному із сусідніх сіл. Власне ця деталь, на яку свого часу звернув увагу Ігор Мицько⁹, мала стати ключем для подальших пошуків. У цьому випадку важливо, що село Буца, частина якого належала Василеві, розташовувалося в межах приватних володінь київського воєводи князя Василя-Костянтина Острозького (1526–1608)¹⁰ — відомого політичного діяча, мецената і головного натхненника Острозького Відродження. Передання співакової бодай невеликого маєточку в латифундіях цього

і новітньої України: переписувачі нотолінійних ірмологій», *Каллофонія: Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії* 3 (2006): 87–136; В. Pietnoczka, «Muzycy Bazylianie (Матеріали до біографічного словника співців і музик давньої України)», в *Каллофонія: Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії* 6 (2012): 274–282.

² Хоча перші свідчення про острозький цех скрипалів датують 1624 роком, це професійне об'єднання могло бути створене набагато раніше. Принаймні, в описах Острога скрипалі згадуються, починаючи з 1576 р., див. «Akta kościoła farnego ostrożskiego od 1622 r. co ważniejsze wydał Jakób Hoffman», *Rocznik Wołyński* 3 (1934): 204; *Описи Острожчини другої половини XVI — першої половини XVII століття*, упор. В. Атаманенко (Київ — Острог — Нью Йорк, 2004), 50 (Грицько Скрипка, 1576 р.), 189 (Сасин Скрипка, 1620 р.), 298 (Федір та Олекса Скрипки, 1621 р.).

³ Ю. Мищик, «Postanowienie na akademię ostrożską», *Острожська давнина* 1 (1995), 121.

⁴ О. Цалай-Якименко і Ю. Ясиновський, «Музичне мистецтво давнього Острога», *Острожська давнина* 1 (1995): 75; І. Кузьмінський, «Острозький розспів (наспів, напів)», в *Острожська академія: історія та сучасність культурно-освітнього осередку. Енциклопедичне видання* (Острог: Видавництво Національного університету «Острожська академія», 2019), 446–453.

⁵ О. С. Цалай-Якименко, «Оновлення традиційного мистецтва ірмологійного співу в монастирських центрах», в *Історія*

української культури, гол. ред. Я. Д. Ісаєвич, т. 2 (Київ: Наукова думка, 2001), 743.

⁶ Цалай-Якименко і Ясиновський, «Музичне мистецтво», 75–77.

⁷ *Описи Острожчини*, 298 (Інвентар ординатської частини Острозької волості 1621 р.: «pan Wasil Spiewak»); І. З. Мицько, *Острожська слов'яно-греко-латинська академія* (Київ: Наукова думка, 1990), 85; Цалай-Якименко і Ясиновський, «Музичне мистецтво», 77.

⁸ *Описи Острожчини*, 313 (Інвентар ординатської частини Острозької волості 1621 р.: «Andrzej Spiewak»); Мицько, *Острожська слов'яно-греко-латинська академія*, 81 (помилкове датування документа 1622 роком); Цалай-Якименко і Ясиновський, «Музичне мистецтво», 77. В останній праці згадується ще співак Миколай, який у 1622 р. начебто мешкав у Острозі (с. 77), проте відомі реєстри жителів міста його не фіксують. Автори почерпнули цю інформацію з дипломної роботи О. Братців про музичні цехи в Україні (Львів, 1985). На жаль, доступу до цієї праці, яка має зберігатися в бібліотеці Львівської консерваторії, ми не мали.

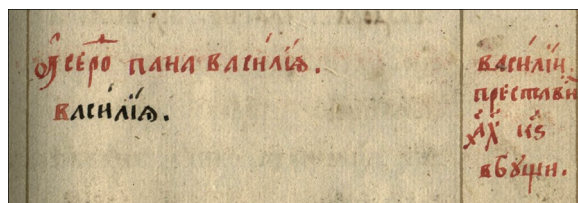
⁹ *Описи Острожчини*, 318 (Інвентар ординатської частини Острозької волості 1621 р.: в селі Буші «Wasila Spiewaka poddanych ciągłych dziesięć, podsusiedkow dwa. Pod nimi dworzyszcz pięć»); Мицько, *Острожська слов'яно-греко-латинська академія*, 85 (на підставі того ж документа помилково обраховано число підданих Василя на 25).

¹⁰ Буца — нині село Рівненського району Рівненської області.

магната свідчило про його особливу прихильність до Василя. Звідси випливає логічний висновок про існування клієнтарно-патронального зв'язку поміж посесором і дідичем згаданого села. Василь, отже, був не просто острозьким співаком, а й слугою чи не найпотужнішого українського магната останньої третини XVI — початку XVII ст. Завдяки привілею на частку панських володінь він виходив із тіні багатьох інших дворян князя Василя-Костянтина і міг завітатися як учасник публічно-правових відносин. Під час пошуків додаткових свідчень про співака Василя було знайдено низку важливих джерел, зокрема заповіт (тестамент) майстра, що був укладений незадовго до його смерті в 1626 р. Це дослідження покликане ввести в науковий обіг виявлені матеріали, які суттєво розширюють наші відомості про згадану особу.

Походження. Завдяки заповіту дізнаємося, що співака звали Василем Германовичем. З огляду на рід занять, був він найімовірніше простолюдином, тож «приставку» до імені слід сприймати не як його прізвище, а як патронім. Отже, Василь мав народитися в сім'ї якогось Германа¹¹. Сказати щось більше про батька і дальших пращурів цього чоловіка складно через брак інформації про те, звідки саме (з якого міста чи села) вони походили. Мінімальний шанс на розгадку ребуса герой цієї розповіді залишив у заповіті, попросивши жінку внести його ім'я до церковних пом'яників¹². Ураховуючи, що до цього типу джерел часто вписували цілі роди¹³, й беручи до уваги той факт, що пом'яник Дерманського монастиря (в якому Василя поховали) зберігся до наших днів, можна було б сподівати-

ся, що у ньому будуть бодай якісь зачіпки. Наші сподівання, втім, виявилися марними. У джерелі є окремий поминальний запис «роду пана Василя», померлого 1626 р. в Бушці, проте в ньому зазначено тільки одне ім'я. Окрім Острога, Дерманя та вислуженого сільця співак був пов'язаний ще й зі столичним містом Волинського воєводства. Серед його останніх розпоряджень надібуємо на переказ 20 кіп литовських грошів луцькій братській церкві Воздвиження Чесного Хреста. Пом'яник братства зберігся¹⁴, проте в ньому нам не вдалося виявити слідів запису з іменами Василя Германовича і його рідних.

«Поминання роду» Василя Германовича. Дерманський пом'яник¹⁵

Покровителі та служба. У заповіті співак називає себе «старим слугою дому пресвітлих князів їх милості Острозьких»¹⁶. Першим серед них був київський воєвода Василь-Костянтин Костянтинович, який полюбляв церковний спів і музику¹⁷, тож запрошував до свого почту майстрів відповідної кваліфікації. З музик знаємо лише якогось Лаврентія, виконавця княжої придворної капели у 1583–1595 роках¹⁸. Василь Ульяновський зараховує до складу цього колективу ще німецького скрипаля Гессперса, проте, як слушно зазначає Іван Кузьмінський, праця, на яку покликається автор, не містить інформації про згадану особу¹⁹. Як же вона потрапила в поле зору нашого колеги? Відповідь дещо спантеличує: «острозького» німця-скрипаля (щоправда, Гесснера, а не Гессперса) явив світові щиро закоханий в рідне місто поет, публіцист

¹¹ Хоча ім'я Герман у тогочасній православній традиції було доволі рідкісним, уживали його представники абсолютно всіх соціальних прошарків, порівн.: Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі — ЦДАК України), ф. 21, оп. 1, спр. 267, арк. 76 зв. (заславський боярин, 1572 р.); ф. 22, оп. 1, спр. 16, арк. 18 (волинський шляхтич з роду Волковських, до 1542 р.); ф. 26, оп. 1, спр. 1, арк. 245 (волинський шляхтич з роду Борейків-Кнерутських, до 1566 р.); спр. 2, арк. 34 зв. (батько бакоринського боярина, 1569 р.); ф. 28, оп. 1, спр. 3, арк. 91 (крушиницький селянин кн. Анни Збарзької, 1568 р.); *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 4 (1479–1491): Užrašymų knyga 4*, parengė L. Anuzyte (Vilnius: Leidykla "Žara", 2004), 80 (гродненський міщанин, 1488 р.); *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 51 (1566–1574): Užrašymų knyga 51*, parengė A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas (Vilnius: Leidykla "Žara", 2000), 89 (батько засновника волинського шляхетського роду Злоб-Черницьких, до 1567 р.); *Описи Острожчини*, 43 (юсківецький селянин намісника Острозького Богоявленського собору, 1571 р.).

¹² ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 149, арк. 152.

¹³ Детальніше про пом'яники див.: Л. Тимошенко, «Традиція і практики поминання померлих у Київській митрополії в другій половині XVI – першій половині XVII ст.: високі церковних братств», *Дрогобицький краєзнавчий збірник* 14–15 (2011): 116–132.

¹⁴ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, ф. 30, спр. 50.

¹⁵ Державний історико-культурний заповідник міста Острога (далі — ДКЗО), КН–961, арк. 51.

¹⁶ ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 149, арк. 152.

¹⁷ Цалай-Якименко і Ясиновський, «Музичне мистецтво», 76; В. Ульяновський, *Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків* (Київ: Видавничий дім «Простір», 2012), 1195–1196.

¹⁸ Цалай-Якименко і Ясиновський, «Музичне мистецтво», 76.

¹⁹ Ульяновський, *Василь-Костянтин Острозький*, 1195; І. Кузьмінський, «Музичні капели волинських воєвод та маршалків у ранньомодерний час», *Мистецтвознавчі записки* 32 (2017): 289. У цій самій роботі Іван Кузьмінський припускає, що Гессперс був львів'янином і членом двірської капели кн. Владислава-Домініка Заславського (правнука київського воєводи кн. Василя-Костянтина Острозького).

і красзнавець Пантелеймон Юр'єв (1904–1983). Василь Ульяновський добре обізнаний із його рукописною збіркою острозьких легенд і часто використовує її в роботі²⁰. Втім, у більшості випадків історик ставиться до цього джерела з належною обережністю.

Що ж до співаків, то найдавніше свідчення про їх перебування у почті київського воєводи також виявив Василь Ульяновський. На жаль, його розповідь про цих людей надзвичайно лаконічна. З неї випливає тільки те, що кілька княжих слуг колись позичили певну суму грошей у двох євреїв із неназваного міста. Брак важливих деталей пояснюється тим, що дослідник працював із описом документа²¹, а не з його оригіналом. Останній для нас важливий тим, що може містити імена майстрів, серед яких, можливо, був і Василь Германович. Тож перейдімо до змісту згаданого документа.

23 жовтня 1583 р. луцький єврей Шая Абрамович заявив у Луцькому гродському суді, що двоє співаків князя Острозького позичили в нього і його товариша, іншого луцького єврея Мошка Ізаквича, 7 кіп литовських грошів. Боржники видали своїм кредиторам спеціальний лист із зобов'язанням повернути отримані гроші за 2 тижні «після святого Петра», тобто в липні того ж року. Як видно з дати заяви, євреї не сильно поспішали тиснути на співаків, очевидно, сподіваючися на збільшення «штрафних санкцій» за невчасне повернення капіталу. Втім, під кінець осені їм таки увірвався терпець.

²⁰ ДКЗО, КП–15907 (П. Юр'єв, Острожская старина. Собрание острожских легенд с комментариями и иные работы, связанные с острожским прошлым), с. 21–22. Для більшої наочності «методу» обдарованого містифікатора наведемо текст записаної ним легенди про скрипала разом із коментарем: «Легенда тридцять дев'ята. В Остроге жил когда-то музыкант. У него была скрипка необыкновенной формы. Никто не мог состязаться с ним в умении извлекать волшебные звуки. Жил он отшельником на одном из бельмажских хуторов, был диким, при встрече с людьми никому не кланялся, ни с кем не говорил. Играл вечерами и тогда все сходились его слушать, стараясь стоять в тени, что бы он ни заметил слушающих. Как только он замечал, что слушают, — переставал играть. А когда он умер, все увидели, что это была не скрипка, а простой кусок дерева. Так люди никогда и не узнали, как на нём играл замечательный музыкант. Такое-то бывало, и такие дела совершались в Остроге в старину! [Без сомнения, легенда эта восходит к известному скрипачу Гесснеру, прибывшему в Острог по приглашению К. К. Острожского из Германии и получившему на Бельмаже большой земельный надел. Он вскоре сделался любимейшим придворным музыкантом при дворе старого К. К. Острожского; упоминания о нём не редки]». Публікація легенди в перекладі на українську: М. Бендюк, *Історія та легенди давнього Острога* (Острог, 2012), 123.

²¹ Ульяновський, *Василь-Костянтин Острозький*, 1195. Автор супроводжує інформацію про співаків кн. Острозького таким покликом: ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 541, арк. 85, № 473. Лише після спеціальної перевірки читачі можуть дізнатися, що вказана тут справа — це укладений співробітником архіву Віктором Страшком подокументний опис луцької гродської книги за друге півріччя 1583 р.

Оскільки сам Шая Абрамович не міг займатися цією справою, він доручив представляти свої інтереси у ній згаданому вище Мошкови Ізаквичу. Щодо співаків, то у заяві їхні імена не названо. Відомо лише, що їх було двоє і що мешкали вони (можливо, тимчасово) в Дубні — одному з головних міст Острозького князівства²².

За браком прямих свідчень про час рекрутування Василя Германовича на службу до київського воєводи уважніше вивчимо опосередковані дані, які є у нашому розпорядженні. І знову звертаємося до тексту заповіту. У ньому співак називає патріарха дому Острозьких своїм «милостивим паном», згадує, що служив йому з молодості й отримав за це у винагороду привілей на частину Бущі «взамін за Точивику»²³. На момент смерті майстра і Буща, і Точивику²⁴ належали спадкоємцям князя Василя-Костянтина, але більшу частину XVI ст. вони входили до складу володінь Луцько-Острозької православної кафедри. Після Берестейської унії київський воєвода вирішив силою відібрати ці та деякі інші церковні землі в єпископа Кирила (Терлецького) і за два роки успішно реалізував свій задум²⁵. Отже, привілей на Точивику, а потім і Бущу Василь Германович міг отримати не раніше 1598-го. Як довго співак посідав перше із зазначених сіл — невідомо. Друге перебувало в його посесії вже 1604 р.²⁶

Оприявлені розрахунки вказують тільки на те, коли майстер набув осілість (землю з підданими) у панських володіннях. На нашу думку, до почту воєводи він потрапив набагато раніше, й відтоді роками, якщо не десятиліттями, заробляв на особливу прихильність патрона. Як саме заробляв? Очевидно, використовуючи свій вокальний талант. Василь Германович міг співати на літургіях у острозькому Богоявленському соборі та інших храмах, які відвідував його патрон. Напевне, брав участь у різних родинних урочистостях, як-от хрестини, вінчання чи поховання членів династії. Невипадково однією з двох ідентифікованих книжок його книгозбірні є «Лямент дому княжат Острожских над зешлым с того свѣта ясне освещоным княжатею Александром Острожским» авторства Дем'яна Наливайка

²² ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 30, арк. 529 зв. – 530 зв.

²³ Там само, спр. 149, арк. 152 зв. – 153.

²⁴ Точивику (Точивеки) — нині село Точевеки Рівненського району та області.

²⁵ Детальніше про це див.: І. Тесленко, «Інкорпорація підострозьких володінь Луцької єпископії до складу Острозької волості в останній чверті XVI ст.», в *Релігія і Церква в історії Волині. Збірник наукових праць* (2007), 46–56.

²⁶ *Описи Острожчини*, 166 (Первинний поборовий реєстр Острозької волості 1604 р.: “W tomze seli [Buszczi] poddane p. Wasilewa”).

(1604)²⁷. До цього додавалися викладацькі обов'язки в слов'яно-греко-латинській школі, серед учителів якої ще навіть наприкінці 1610-х згадується «старий співак» — напевне, наш Василь Германович²⁸.

Зі смертю в 1608 р. князя Василя-Костянтина Острозького життя майстра мало суттєво змінитися. Нашадки померлого патрона мешкали не в Острозі, та й навряд чи вони були шанувальниками його співу. Попри це, Василь Германович залишився посесором Буші й вважав себе слугою дому. Його наступними покровителями (принаймні, формально) були: краківський каштелян кн. Януш Острозький († 1620), донька останнього кн. Єфросинія та її старші сини, народжені у шлюбі з брацлавським воєводою кн. Олександром з Острога Заславським²⁹, — Франциск (1606–1621) та Владислав-Домінік (1616–1656). Як спадкоємці казкових багатств, княжата почергово мали титул острозьких ординатів, та оскільки в 1620-х вони все ще були дітьми, відповідальні рішення за них приймали батьки та інші опікуни. Чи контактували перелічені династи зі співаком — невідомо. У заповіті Василь Германович звертається до подружжя Заславських із проханням дозволити його «малжонці» мешкати в Буші до її смерті³⁰, однак у чудово збереженому листуванні князя Олександра³¹ жодних реплік у відповідь на це чолобиття або пов'язаних із ним розпоряджень ми не виявили.

Вислуга співака. Вище ми не раз згадували про землю, яку Василь Германович отримав у винагороду за свою працю. З'ясували, що початково він був обдарований сільцем Точивику, а згодом взамін за них дістав частину Буші. Обидві данини, видані в період між 1598-м і 1604 роками, свідчили про особливу прихильність до слуги князя Василя-Костянтина Острозького. Залюднені клапти своєї «імперії» цей аристократ традиційно роздавав не плебеям, як-от наш співак, а шляхтичам, що несли «службу конем» і могли захищати його інтереси на форумах різ-

ного рівня. Винятків із цього неписаного правила було небагато. З інших щасливців згадаймо княжих архітектора Ганса Франкенштайна³² і лікаря Раймона Каркасона³³, а також професора Краківського університету Яна Лятоша, який знайшов прихисток під крилом у київського воєводи наприкінці свого життя³⁴.

Про те, що собою являв вислужений масточок співака, дізнаємося з податкового реєстру та інвентаря Острозької волості першої чверті XVII ст. У фіскальному документі, датованому 1604 роком, зафіксовано 12 господарств підданих Василя. Вісім із них охоплювали по пів дворища і ще чотири користувалися удвічі меншою ділянкою землі. Разом виходило 5 дворощ³⁵. Стільки ж зафіксовано в інвентарі 1621 р.³⁶ Ще близько чотирьох десятків дворощ у Буші були залюднені підданими, які підпорядковувалися безпосередньо острозькому старості, виконували чітко окреслені повинності на користь князя та сплачували податки до його скарбниці³⁷. Очевидно, «плати» були подібні до тих, які накладалися на підлеглих Василя Германовича, а отже співак щороку отримував стабільний прибуток як у «дзвінкій монеті», так і в натуральних продуктах (десятина з овець, свиней і бджіл, визначена кількість гусей, каплунів, курей, яєць тощо).

Хоча надавчий привілей на 5 дворощ у Буші не зберігся, зрозуміло, що він передбачав звільнення слуги від традиційного для шляхти-ленників обов'язку брати участь у військових походах. Також документ гарантував Василю Германовичу та його дружині пожиттєве тримання вислуги. На відповідний висновок наштовхує інформація про те, що реципієнтом привілею був не лише співак, а і його обраниця. Адресова-

³² Посесор села Мошків у Сатіївській волості. Детальніше про архітектора див.: І. Тесленко, «Сліди Франкенштайна на Волині», *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* 260 (2) (2010): 274–296.

³³ Посесор сіл Тростянець Дубенської і Дебрин Острозької волостей, див.: ЦДІАК України, ф. 26, оп. 1, спр. 6, арк. 69.

³⁴ Господар 10 родин підданих в Острозі, див. *Описи Острожчини*, 78.

³⁵ Там само, 166.

³⁶ Там само, 318.

³⁷ Там само, 164–167, 317–318. Перевести двороща в гектари надзвичайно складно. Як аргументовано довела Ірина Ворончук, на Волині не було двох однакових дворощ, площа кожного могла коливатися від кількох десятків до кількох сотень гектарів. Те саме стосується і кількості підданих, вирахувати яку майже неможливо. Зрозуміло тільки, що їх було більше ніж сто, позаяк у кожному господарстві мешкала окрема, іноді велика патріархальна сім'я, доповнена спілниками-співмешканцями. Хоч би скільки було жителів двороща, їхніх земельних ресурсів мало вистачати для забезпечення себе і виконання визначених повинностей і податків на користь свого пана, див.: І. Ворончук, «Дворищна система селянського господарювання на Волині ранньомодерної доби», *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* 271 (2021): 77–93.

²⁷ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 149, арк. 153. Паралельно Василь Германович міг брати участь в аналогічних заходах, покликаних вшанувати людей із ближчого оточення князів Острозьких. У заповіті одного з їхніх слуг Григорія Павловича, що мав бути похований «в церкві мурованій в замку Острозькомь при гробі отця мог[о] и матки моеє», 20 злотих виділено на співаків — учасників жалобної церемонії (1620 р.), див.: Там само, спр. 125, арк. 135 зв.

²⁸ Мищик, «Postanowienie na akademię ostrozska», 121.

²⁹ Рід Заславських був заснований у XV ст. князем Юрієм Васильовичем Острозьким. Пам'ятаючи про своє коріння, його нащадки користувалися гербом Острозьких і вживали титул «князів з Острога Заславських».

³⁰ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 149, арк. 153.

³¹ Archiwum Narodowe w Krakowie, rękopis 75, t. 4.

не князям Заславським передсмертне прохання майстра дозволити жінці до самої смерті мешкати у бушенському дворі³⁸ звучить радше як нагадування про раніше визначений порядок спадкування вислуги. Та в разі, якби це прохання-нагадування не було задоволене, вдова все ж мала де притулити голову після втрати годувальника: чоловік відписав їй і фільварок під Луцьком, і дім в Острозі.

Окрім частки в Бущі Василь Германович міг посідати на службі й деякі інші землі. У спорядженому під кінець 1610-х років переліку прибутків, видатків і прав слов'яно-греко-латинської школи зазначено, що «старому співаку» колись надано, а потім відібрано десятьох підданих у Борисові під Острогом³⁹. Цікаво, що у XVIII ст. на північ від Борисова осаджено хутір Співак. Поселення потрохи розрослося і згодом, уже за радянських часів, було приєднане до білотинської сільради⁴⁰.

Власна нерухомість в Острозі. У головному місті Острозького князівства Василю Германовичу належав дім на вулиці Низькій — зовсім поруч із панською резиденцією у межах так званого Загороддя, яке прилягало до нижнього острозького замку. Це був великий (понад 100 будинків) елітний район міста, де мешкали не звичайні городяни, а ремісники, настоятелі острозьких церков (серед них Дем'ян Наливайко та Іван Підвисоцький-Бережанський), чимало княжих дворян і шляхти-ленників⁴¹. За інвентарем 1621 р. «дім пана Василя Співака» стояв поміж будинками острозького шевця Василя і настоятеля Борисоглібської церкви⁴². Перебуваючи на смертному одрі й даруючи своєю останньою волею цей дім дружині, тестатор згадав, що придбав його за власні гроші. Коли саме — у документі не зазначено.

Давніший список господарів нерухомості на Загородді, укладений у 1603 р., не містить згадки

про співака⁴³, який у цей час уже мав би служити князеві Острозькому. Це тим дивніше, що служба Василя Германовича була вельми специфічною, і без житла поруч із резиденцією патрона, церквами та руською школою годі було належно виконувати свої прями обов'язки. Де ж тоді мешкав співак? Схоже, що тут-таки, неподалік від панського гнізда, на вулиці «першій перед замком». З її кільканадцяти жителів більшість (якщо не всі) виконувала якісь функції на княжому дворі (кралець Якуб, коваль Петро, швець Підошівка, ткач Жданець, слюсар Ганус тощо). Тут же мешкав Іван Старушич — поза сумнівом, близький родич Гната Старушича, майбутнього ректора Гойської школи і Київського колегіуму⁴⁴. Всі вони володіли хатами більш-менш «стандартного» розміру, тоді як більших будинків («домів») на вулиці було лише два. Один належав котромусь зі слуг дому пану Черкасу, інший — «Василію»⁴⁵. Очевидно, це і був Василь Германович, співак старого князя Острозького.

Родина. З членів сім'ї майстра джерела згадують двох дружин і внука. Імені першої його обраниці не знаємо. Помираючи, ця жінка відписала Василеві свій фільварок під Луцьком⁴⁶. Напевне, була тутешньою міщанкою. Другу дружину співака звали Аполонією Матвіївною. Власне її Василь Германович учинив розпорядницею свого заповіту і головною спадкоємицею. Обов'язків у вдови було не так і багато: повинна була «według możności i woli swej» поховати чоловіка, замовити за нього сорокоуст, вписати ім'я небіжчика в церковні пом'яники і передати настоятелям двох храмів пожертви на загальну суму 30 кіп литовських грошів. У винагороду за спільно прожиті роки і виконання перелічених доручень тестатор передавав Аполонії Матвіївні ледь не все своє рухоме й нерухоме майно, яке набував і власним коштом, і використовуючи об'єднаний родинний ресурс⁴⁷. Остання подробиця вказує на походження дружини співака з досить заможної, очевидно, міщанської сім'ї (можливо, навіть осілої в Острозі)⁴⁸.

³⁸ ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 149, арк. 152 зв.–153 (двір у Бущі Василь Германович побудував власним коштом і на власній землі, яку придбав у місцевого жителя; в цьому ж селі він набув ще й сад).

³⁹ Мишич, «Postanowienie na akademię ostrozką», 121.

⁴⁰ Борисів і Білотин — нині села Шепетівського району Хмельницької області.

⁴¹ *Описи Острожчини*, 297–298 (Інвентар ординатської частини Острозької волості 1621 р.). З помітніших княжих дворян на Загородді мешкали Валентій Моленда, Себастьян Коморовський, Стефан Грабович, представники осілих під Острогом родів Билчинських, Сенют-Радогоських, Сокорів, Вилежинських, Лобосів, Ростопчів, Бронницьких, Козирадських тощо. Всі вони були слугами краківського каштеляна кн. Януша Острозького, а після його смерті в 1620 р. опинилися у почті спадкоємців небіжчика кн. Заславських.

⁴² Там само, 298.

⁴³ *Описи Острожчини*, 77 (Акт поділу володінь В.-К. Острозького між його синами в 1603 р.).

⁴⁴ Детальніше про острозьких міщан Старушичів див.: І. Тесленко, «Шата «презачного урочення» отця Ігнатія Старушича (нові матеріали про походження та волинську рідню ректора Київського колегіуму)», *Київська Академія* 4 (2007): 180–185.

⁴⁵ *Описи Острожчини*, 75.

⁴⁶ ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 149, арк. 152 зв.

⁴⁷ Там само, арк. 152–152 зв.

⁴⁸ У 1620 р. один дім на вулиці Турецькій в Острозі належав дружині якогось співака (Dom Spiewakowej), див.: *Описи Острожчини*, 193. Власницею нерухомості могла бути як вдова невідомого нам майстра, так і Аполонія Матвіївна. Хто зна, чи

Василів онук Ян Раєвич, який довгий час прислуговував співакові, отримав у спадок від нього лише одяг, оправлену сріблом шаблю і невелику книгозбірню, в складі якої була Острозька Біблія (1581) та панегірик, написаний із нагоди поховання князя Олександра Острозького (1604). На фоні багатств, які дісталися другій дружині тестатора, перелік виглядає дивовижно коротким. Звернімо увагу й на те, що в ньому немає жодного об'єкта нерухомості. Всі вони мали перейти у розпорядження Аполонії Матвіївни. Чому ж співак вирішив обділити свого внука? Оскільки тональність заповіту свідчить про добрі відносини двох чоловіків, пояснити колізію можна хіба що в такий спосіб: Раєвич був не рідним онуком Василя Германовича, а нащадком його брата або сестри.

На завершення розповіді про пана Яна додамо, що саме він був тією особою, на яку покладалася відповідальна місія привезти оригінал заповіту співака до Луцька задля його подальшого внесення до гродських актів⁴⁹. У записі, який про це свідчить, Раєвича названо «шляхетним», та чи був він людиною рицарської крові — достеменно невідомо. Можливо, цей чоловік і справді належав до волинсько-київського клану Раїв (Раєвичів), серед яких траплялися слуги дому Острозьких, причому досить помітні⁵⁰. З іншого боку, на Волині не бракувало й тезоіменитих плебеїв. Наприклад, якийсь маляр Павло Раєвич не набагато раніше описуваних подій мешкав із родиною у Володимирі (1619)⁵¹, а в Дермані, де, нагадаємо, Василь Германович заповів себе поховати, у 1620–1650-х жили селяни Раєвичі (Роевичі), піддані настоятелів Святотроїцького монастиря⁵².

* * *

У цій короткій розвідці ми спробували проаналізувати нові свідчення про співака Василя Германовича, який належав до відомого культурного центру, створеного в Острозі в середині 1570-х років. Попри те, що джерела не дають

не була вона корінною острожанкою, яка успадкувала дім від когось із членів своєї родини і посідала це майно одноосібно, не передаючи його в руки чоловіка.

⁴⁹ ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 149, арк. 151 зв., 153.

⁵⁰ Для прикладу можна згадати Василя Рая, який у 1550–1570-х із руки київського воеводи кн. Василя-Костянтина обіймав уряди кузьминського намісника, київського підвоєводи і старшого двірського слуги, див.: І. Тесленко, «Маршалки двору князів Острозьких XVI–XVII ст.», в *Patrimonium. Студії з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи* 1 (2015), 66.

⁵¹ ЦДАК України, ф. 28, оп. 1, спр. 51, арк. 65 зв.–66 зв.

⁵² Там само, ф. 2072, оп. 1, спр. 67, арк. 12–13.

змоги реконструювати бодай підставовий каркас його біографії, нам усе-таки вдалося показати, в якому середовищі він жив і творив, як був забезпечений і де знайшов прихисток після смерті свого покровителя князя Василя-Костянтина Острозького.

Додаток *

1626, січня 6. Буша.

Заповіт Василя Германовича

W imie Oycy, y Syna, y Ducha Świętego w Troyce iedynego Boga. Amen.

Ia, Wasiley Hermanowicz, || [арк. 152] sługa stary domu iasnie oswieconych xiążąt ich m[i]o]sci Ostrozskich, przezywszy wiek z młodosci az do starosci moiey, za wolą Pana Boga Wszechmogące[g]o przyszedszy do starosci zupełney, pamiętaiąc na to, ze wiek ludzi doizrzały odmianie, y nie inakszey podległy, tylko smierci, ktorey nie uidziem, spodziewac sie kozdemu chrzescianinowi dobremu potrzeba, wiedząc ia tedy takową odmianę zycia kozdego chrzescianskiego człowieka, spodziewaiąc sie niespodziewaney godziny przyscia prętkiey smierci na mnie, chcąc według przemozenia mego porządek przystoyny w domu moim (acz chorobą zložony, iednak na umysle zdrowy będąc) zostawic tak rozrządzam.

Naprod Panu Bogu dusze moie poruczam, a ciało moie grzeszną w opiekę zony mey na imie Appoloniey Matfieiownie zostawuie, aby mie ona według zwyczaiu chrze[s]cianskiego, iako miła małzonka, z obrzędami cerkwie wschodney przy cerkwie Świętey Troyce w monastyrze dermanskim według moznosci y woli swey pochowała, tak tez w cerkiewnę pomienniki aby imie moie było wpisane y nazwany sorokoust odprawiono. Na którą to cerkiew dermanską, gdzie ciało moie grzeszną odpoczywac będzie, dziesięć kop litewskich odkazuie. Zosobna na cerkiew bracką łucką Świętego Krzyza dwadziescia kop litewskich, którą to pieniądze małzonka moia do obudwuch cirkwi [!] po smierci moiey powinna będzie oddac.

Maiętnosc moie, którą z łaski Bozey y s pracy mey y wespol z zoną moią pomienioną nabyłem, tę

* Заповіт Василя Германовича, оформлений в оригіналі польською, був очевидно укладений писарем, а не самим тестатором, який завірив документ руською мовою. Документ опубліковано зі збереженням орфографії XVII ст., але з урахуванням сучасних правил пунктуації. Курсивом виділено виносні літери, скорочення наведено у квадратних дужках. Писарські помилки позначено в тексті знаком оклику в квадратних дужках.

wszytkę tak ruchomą, iako y leżącą, ktoraby sie kolwiek znaidowała, w grunciech, złociech, sri-brze, w pieniądzach, szatach – wszystkie to zenie mey, a nie komu inszemu po smierci mey || [арк. 152 зв.] oddaie. W tym ni ma iey nikt turbowac tak s powinnych mych, krewnych, iako y blizkich, ale ona sama wedle woli swey [!]. Wolno po smierci mey iey iako chcąc tak tą maiętnostką obracac, gdyz iesli iaka maiętnosc iest, tey wszystkiey z nią wespól nabyłem, przeto tez ona tylko do niey nalezec ma, a mianowicie:

Dom moy za własną pieniądze moje w Ostrogu kupiony na Zagrodziu na Nizkiej ulicy, folwark takze w Łucku, ktorym ia po smierci zony mey testamentem odzierzał, tak przynależnością, iako y darowizną, ku temu sad, w buszczenskim gruncie leżący, ktorym kupił u poddanego mego na uroczyszczu nazwanym Klimowicy. Do tego konie, woły, krowy, owce, kozy, swienie, bszczoły, gęsi, kapłuny y wszelakie gospodarstwo, iakim kolwiek ymieniem nazwanę małżonce mey oddaie y tym testamentem ostatniey woli swey leguie. A co sie tknie dwora mieszkania mego we wsi Buszczy, za własną pieniądze pobudowane [!], takze y sieliszczna na dwor kupioniego u poddanego buszczanskiego za wiadomością y roskazaniem zesłego świętey pamięci x[iązę]cia iego m[i]łosci Wasilego Konstantinowicza Ostrozskego, woiewody kyowskiego, pana mego m[i]łosciwego, takze y części w teyze wsi Buszczy, ktora za wysługi moje s kilką dworzyszcz ludzi osiadłych za listem daniną, mnie y małżonce moiey od tegoz x[iązę]cia iego m[i]łosci w odmianie mnie za Tocziwiki daney, przy tym wszystkim tak przy budowaniu, iako zbozu wszelakim tak w gumnie gotowym, iako y w polu zasianym, s poddanemi y ich powinnościami, według prawa należącego, miłą małżonkę swoje wedle daniny pirwszey y ordinatiey świętey pamięci iasnie oswieconego x[iązę]cia iego m[i]łosci Ianusza z Ostroga, kasztelana krakowskiego, || [арк. 153] pana mego m[i]łosciwego, ktoraby sie s tey to wysługi (od młodosci mey) cieszyć mogła, spokoinie zazywała po smierci moiey (zescia s tego swiata) do zywota swego, unizenie tez y dla Boga prosząc iasnie oswieconego x[iązę]cia iego m[i]łosci pana woiewody brasławskiego, pana mego m[i]łosciwego, iako dziedzica, y samey x[ięż]ny iey m[i]łosci, iako własney dziedziczki, aby tych dobr, pamiętając na pracowitę y ustawicznę az do starosci moiey posługi moje w domu xiążath ich m[i]łosci Ostrogskich, dobrze y wiernie zasłużonych, krzywdy zadney małżonce mey tak sami ich m[i]łosc, iako i od inszych bronic a łaskawie

y milosciwie obesc i onę w tych dobrach w pokoju az do smierci iey zachowac raczyli.

Iana Raiewiczza, wnuka mego, ktory czas niemały na posługach moich przy mnie sie zabawiał, względem tego y względem powinowactwa me[go] z nim, tak go zostawuie: szaty moie, to iest delią falendyszową lazurową, szlamami podszytą lisem z guzikami srybrnymi złocistymi, zupan falendyszowy lazurowy, kopieniak zielony falendyszowy z guzami wielkimi sribrnymi złocistymi szescią, szable sribrem oprawną, xięgi Byblią ruską słowienską, Lament y innę xiązki drobnę wszystkie – to wszystko iak szaty, tak xięgi, y szable pomienionemu Ianowi Raiewiczowi, wnukowi memu, odkazuie y zona moia po smierci moiey ma mu to oddac.

Do ktorego testamentu y ostatni [!] woli moiey, aby to pewniey y wiadomiey było, ręką swą sam podpisałem y ich m[i]łosci panow przyziacią [!] moich, ktorzy iz przy tym byli, aby do tego testamentu mego ręki swę podpisali y pieczęci przycisneli || [арк. 153 зв.] uprosiłem.

Pisan w Buszczy roku tysiąc szescseth dwudziestego szostego Ianuary dnia szostego.

Василеи Германовичъ, рука власная.

Устьне прошоныи од пана Василя Германовича, Иоанъ П[одвысоцкий], презъвитер бо-гоѡавльеньскийи острозьскийи ⁵³.

Ustnie y oczewiscie proszony pieczętarz od pana Wasila Hermanowicza Sebastian Łukarzewsky ⁵⁴, m. p.

Устьне прошоныи от пана Василя Германовича смирено еромонахъ Герасымъ, игѡмень брацтва лѡцкого ⁵⁵.

Сѡчевисто прошоныи от п[а]на Василя Германовича, Иѡков Глѡшьковскийи ⁵⁶.

ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 149, арк. 151 зв.–153 зв. Оригінал тестаменту, завірений п'ятьма печатками свідків, пред'явив у Луцькому градському суді внук померлого Василя Германовича Ян Раевич 9 лютого 1626 р.

⁵³ Іван Підвисоцький (Бережанський-Підвисоцький) — настоятель Острозького Богоявленського собору (1621–1636). Сусід Василя Германовича (як і він, власник дому на Низькій вулиці в Острозі). Очевидно, сповідник співака. Після переходу острозьких парафій в унію (1636) переїхав до Києва, де обійняв місце протопопа. Помер 1642 р. у Києво-Печерській лаврі.

⁵⁴ Себастьян Лукаревський — шляхтич, дубенський зем'янин, слуга краківського каштеляна кн. Януша Острозького, а після його смерті (1620) острозьких ординатів кн. Заславських. Помер у 1633 або 1634 р.

⁵⁵ Еромонах Герасим — настоятель Луцького братського Хрестовоздвиженського монастиря у 1622–1630 рр.

⁵⁶ Яків Глушковський (Ламбардієвич-Глушковський) — шляхтич, острозький зем'янин, слуга острозьких ординатів кн. Заславських. Близько 1623 р. отримав від кн. Олександра Заславського в посесію частину Буші і відтоді став сусідом Василя Германовича. Помер після 1645 р.

Bibliographic References

- “Akta kościoła farnego ostrogskiego od 1622 r. co ważniejsze wydał Jakób Hoffman”. *Rocznik Wołyński* 3 (1934): 192–214. Archiwum Narodowe w Krakowie, rękopis 75, t. 4.
- Bendiuk, Mykola. *Istoriia ta lehendy davnoho Ostroha*. Ostroh, 2012.
- Derzhavnyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk mista Ostroha, KH–961; KII–15907.
- Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, f. 30, spr. 50.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 4 (1479–1491): Užrašymų knyga 4*, parengė L. Anuzyte. Vilnius: Leidykla “Žara”, 2004.
- Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 51 (1566–1574): Užrašymų knyga 51*, parengė A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas. Vilnius: Leidykla “Žara”, 2000.
- Kuzminskyi, Ivan. “Muzychni kapely volynskykh voievod ta marshalkiv u rannomodernyi chas”. *Mystetstvoznavchi zapysky* 32 (2017), 286–293.
- — —. “Ostrozkyi rozspiv (naspiv, napiv)”. In *Ostrozka akademiia: istoriia ta suchasnist kulturno-osvitnoho oseredku. Entsyklopedychnye vydannia*, 446–453. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”, 2019.
- Mytsko, Ihor. *Ostrozka sloviano-hreko-latynska akademiia*. Kyiv: Naukova dumka, 1990.
- Mytsyk, Yurii. “Postanowienie na akademię ostrozską”. *Ostrozka davnyina* 1 (1995): 120–121.
- Opysy Ostrozchchyny druhoi polovyny XVI — pershoi polovyny XVII stolittia, ed. Viktor Atamanenko. Kyiv, Ostroh, Niu York, 2004.
- Pietnoczka, Bogdan. “Muzycy Bazylianie (Materiialy do biohrafichnoho slovnyka spivtsiv i muzyk davnoi Ukrainy)”. *Kalofoniia: Naukovyi zbirnyk z istorii tserkovnoi monodii ta hymnografii* 6 (2012): 274–282.
- Teslenko, Igor. “Inkorporatsiia pidostrozkykh volodin Lutskoii yepyskopii do skladu Ostrozkoii volosti v ostannii chverti XVI st.”. *Relihiia i Tserkva v istorii Volyni. Zbirnyk naukovykh prats* (2007): 46–56.
- — —. “Marshalky dvoru kniaziv Ostrozkykh XVI–XVII st.”. *Patrimonium. Studii z rannomodernoi istorii Tsentralno-Skhidnoi Yevropy* 1 (2015): 60–71.
- — —. “Shata ‘prezatsnoho urozhennia’ ottsia Ihnatiia Starushycha (novi materiialy pro pokhodzhennia ta volynsku ridniu rektora Kyivskoho kolegiumu)”. *Kyivska Akademiia* 4 (2007): 180–185.
- — —. “Slidy Frankenshtaina na Volyni”. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka* 260 (2) (2010): 274–296.
- Tsalai-Yakymenko, Oleksandra. “Onovlennia tradytsiinoho mystetstva irmoloinoho spivu v monastyrskykh tsentrah”. In *Istoriia ukrainskoi kultury*, ed. Yaroslav Isaievych. Vol. 2, 740–744. Kyiv: Naukova dumka, 2001.
- Tsalai-Yakymenko, Oleksandra, & Yurii Yasynovskyi. “Muzychne mystetstvo davnoho Ostroha”. *Ostrozka davnyina* 1 (1995): 73–88.
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv. F. 21, op. 1, spr. 267 (aktova knyha Kremenetskoho grodzkoho sudu, 1572 r.); f. 22, op. 1, spr. 16 (aktova knyha Kremenetskoho zemskoho sudu, 1608 r.); f. 25, op. 1, spr. 30 (aktova knyha Lutskoho grodzkoho sudu, 1583 r.); f. 25, op. 1, spr. 125 (aktova knyha Lutskoho grodzkoho sudu, 1621 r.); f. 25, op. 1, spr. 149 (aktova knyha Lutskoho grodzkoho sudu, 1626 r.); f. 25, op. 1, spr. 541 (opys aktovoyi knyhy Lutskoho grodzkoho sudu, 1583 r.); f. 26, op. 1, spr. 1 (aktova knyha Lutskoho zemskoho sudu, 1565–1569 rr.); f. 26, op. 1, spr. 2 (aktova knyha Lutskoho zemskoho sudu, 1570–1575 rr.); f. 26, op. 1, spr. 6 (aktova knyha Lutskoho zemskoho sudu, 1586–1587 rr.); f. 28, op. 1, spr. 3 (aktova knyha Volodymyrskoho grodzkoho sudu, 1568 r.); f. 28, op. 1, spr. 51 (aktova knyha Volodymyrskoho grodzkoho sudu, 1619 r.); f. 2072, op. 1, spr. 67 (Sumarii sudovykh sprav Dermanskoho monastyria, 1542–1802 rr.).
- Tymoshenko, Leonid. “Tradytsiia i praktyky pomynannia pomerlykh u Kyivskii mytropolii v druhi polovyni XVI – pershii polovyni XVII st.: vnesok tserkovnykh bratstv”. *Drohobytysky kraieznavchyi zbirnyk* 14–15 (2011): 116–132.
- Ulianovskyi, Vasyl. *Vasyl-Kostiantyn Ostrozkyi: istorychnyi portret u halerei predkiv ta nashchadkiv*. Kyiv: Vydavnychiy dim “Prostir”, 2012.
- Voronchuk, Iryna. “Dvoryshchna systema selianskoho hospodaruvannia na Volyni rannomodernoi doby”. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka* 271 (2021): 77–93.
- Yasinovskyi, Yurii. “Materiialy do biohrafichnoho slovnyka spivtsiv i muzyk davnoi i novitnoi Ukrainy: perepysuvachi notoliniinykh irmoloiiv”. *Kalofoniia: Naukovyi zbirnyk z istorii tserkovnoi monodii ta hymnografii* 3 (2006): 87–136.
- Yasinovskyi, Yurii, & Tetiana Kaplun. “Materiialy do biohrafichnoho slovnyka spivtsiv i muzyk davnoi i novitnoi Ukrainy”. *Kalofoniia: Naukovyi zbirnyk z istorii tserkovnoi monodii ta hymnografii* 2 (2004): 272–274.

I. Teslenko

**“HARDWORKING AND TIRELESS”
VASYL HERMANOVYCH – SINGER AND SERVANT
TO FOUR GENERATIONS OF PRINCES OF OSTROH**

Scholars, including music historians, have long been interested in the cultural centers of early modern Ukraine-Rus'. One of these centers located in Ostroh (Volhynian palatinate of the Polish-Lithuanian Commonwealth) existed in the last third of the sixteenth and first half of the seventeenth centuries. Ostroh was famous not only for its mighty fortress, a printing house, the intellectuals circle, and the Slavic-Greek-Latin Academy but also for its “singing school,” which introduced a co-called “Ostroh tune.” It is not known for certain when the school was founded and by whom, and in general, very little information has been preserved about the musicians and singers who lived in the city during this “classical period.” This article aims to fill in some gaps and introduce new biographical material related to Vasyl Hermanovych († 1626), who was a court singer of the voivode of Kyiv Prince Vasyl-Kostiantyn Ostrozkyi

(1526–1608) and served to several generations of his descendants. Until now, information about Vasyl Hermanovych was limited to mentioning him as Vasyl Spivak in a document of 1621. Thanks to the discovery of other manuscripts, including his will, it has become possible to significantly expand our knowledge about the singer. The article considers the origin of Vasyl Hermanovych and reconstructs his family ties, the conditions of his service, and material support. A particular focus is on the last wishes of the singer, who asked to be buried in the Derman Holy Trinity Monastery and bequeathed all his property to his wife and a close relative, whom he specified as a “grandson” in his will. Vasyl Hermanovych’s will is published in the appendix to the article.

Keywords: Singers, musicians, court, clientele, Dukes of Ostroh.

Матеріал надійшов 09.08.2023

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)